

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Journal of the Faculty of Divinity of Çukurova University

Cilt / Volume: 24 • Sayı / Issue: 1 • Haziran / June 2024 • 225-235

e-ISSN: 2564-6427 • DOI: 0.30627/cuilah.1426428

TEİST AHLAKIN ATEİST AHLAKA DÖNÜŞÜMÜ MÜ? YEŞİL GECE ÜZERİNE BİR İNCELEME

Is This The Transformation of Religious Morality into Atheist Morality (?): A Commentary On The Green Night

Tamer YILDIRIM

Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe Tarihi Anabilim Dalı,
Sakarya, Türkiye

Assoc. Dr., Sakarya University Faculty of Theology, Department of History of
Philosophy, Sakarya, Türkiye

tyildirim@sakarya.edu.tr <https://orcid.org/0000-0003-0033-0539>

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/ Received: 26.01.2024

Kabul Tarihi/Accepted: 21.05.2024

Yayın Tarihi/Published: 30.06.2024

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. (Tamer Yıldırım)

Telif/Copyright: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/Published by Çukurova University Faculty of Divinity, 01380, Adana, Türkiye. Tüm Hakları saklıdır / All rights reserved.

TEİST AHLAKIN ATEİST AHLAKA DÖNÜŞÜMÜ MÜ? YEŞİL GECE ÜZERİNE BİR İNCELEME

Is This The Transformation of Religious Morality into Atheist Morality (?): A Commentary On The Green Night

Öz

Makalemizde Reşat Nuri Güntekin'in (1889-1956) yazdığı *Yeşil Gece* adlı eserin eleştirel bir tahlilini ortaya koymaya çalışacağız. Reşat Nuri'nin *Yeşil Gece* adlı romanı Osmanlı İmparatorluğu'nun Türkiye Cumhuriyeti'ne dönüşürken devleti oluşturan insanlarda meydana gelen kimlik değişimini belli ölçüde ortaya koymuştur. Konunun temeli dini inançlarla yapılan inkılapların veya inkılapçılığın birbiriyle uzlaşmazlığını gösterme isteğidir. Geri kalmanın ve toplumda düşmanca duygular beslemenin sebebi olarak din gösterilmiştir. Amaç dinleri ve özellikle İslam dinini bütün kötülüklerin kaynağı olarak göstermek isteğidir. Fakat Reşat Nuri, halkın yanlış ve hatalı inançlarından hareketle olayı değerlendirmiştir. Yani İslam dininin asli metinlerinde belirtilen şekilde konuya değinilmemiş: hatalı yorum, uygulama ve algılama şekli tercih edilmiştir. Reşat Nuri, eserlerinde yaşadığı dönemin hâkim kültürel formlarının bir yorumunu da sunmuştur. Romanda Doğulu/Müslüman kimliğine sahip olan öznenin içine hapsediği anlam mekanizmasından bir çıkış yolu olarak Batılı eğitimi sunması söz konusudur.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, Reşat Nuri, Yeşil Gece, Ahlak, Din, Ateizm

Abstract

In this article, we shall present a critical analysis of the work *The Green Night* authored by Reşat Nuri Güntekin (1889-1956). Reşat Nuri's novel *Green Night* revealed to a certain extent the identity change that occurred in the people who formed the state as the Ottoman Empire transformed into the Republic of Turkey. The basis of the plot is the willingness to reveal the irreconcilability of reforms or revolutionism made with religious beliefs. Religion is presented as the cause of backwardness and hostile feelings in society. The aim is also to portray religions and particularly Islam as the source of all evil. However, Reşat Nuri evaluated the incident based on the people's wrong and erroneous beliefs. It means that the issue was not addressed as specified in the original texts of Islam, but the wrong interpretation, practice, and perception were opted for. Reşat Nuri also presents an explication of the dominant cultural forms of his time in his works. In the novel, he presents Western education as a way out of the mechanism of meaning in which the subject with an Eastern/Muslim identity is trapped.

Keywords: Literature, Reşat Nuri, The Green Night, Moral, Religion, Atheism

GİRİŞ

Yazıldığı dönemden farklı olarak bugün için Reşat Nuri'nin *Yeşil Gece* (1928) adlı romanı tarihî bir roman konumuna gelmiştir. Tarihî olayları unutmak entelektüel dürüstlüğü zayıflatan bir durum olarak ahlakî bir sorunu içerdiğinden tarihin içinde meydana gelen değişim dönemindeki olayları farklı yönlerden hareketle ele almak gerekir. Reşat Nuri'nin *Yeşil Gece* adlı romanı Osmanlı İmparatorluğu'nun Türkiye Cumhuriyeti'ne dönüşürken devleti oluşturan insanlarda meydana gelen kimlik değişimini belli ölçüde ortaya koymuştur. Roman temele aldığı düşünce biçimiyle Cumhuriyet ideolojisinin hâkim anlayışıyla uyum içindedir.¹ Ana ilkeleri laiklik ve özgürlük olan romanın kahramanı Ali Şahin, aklın ve bilimin üstünlüğüne inanan, dinî düzeni ve âdetleri reddeden, ateizmi benimseyen bir kişiliktir. Konunun temeli dinî inançlarla yapılan inkıpların veya inkılapçılığın birbiriyle uzlaşmazlığını gösterme isteğidir. *Yeşil Gece* İslam birliğini savunan inançlı birinin inkıplara meftun bir ateiste dönüşümünü sunarken roman kahramanının, dinî inançlarla ve dindar geçindiği söylenen kişilerle nasıl mücadele ettiğini anlatır. Ali Şahin, fikirlerin geri, insanların sefil kalmasının, işlerin kötü gitmesinin sebebinin ülkenin asırlardır içinde yaşadığı “yeşil gece” düşüncesine bağlar. “Yeşil gece” her şeyin dine uygun bir hâle gelip dinî bir devrimin gerçekleşeceği büyüğü gecenin adıdır. Ülkenin geri kalmış okulları olan medreseler, bu “yeşil gece” anlayışının besleyici unsuru olarak gösterilmiştir. Din ile irtibatlı olanların tamamı cahil, çıkarıcı, gösteriş meraklısı, düşmanla işbirliği içine girecek kadar düşük karakterli kişilerdir. Örneğin romanda insanlar sürü, melekler ispiyoncu ajanlar, Allah da onları cezalandıran varlık olarak nitelendirilmiş, ahiret istenilenin, kaybedilenin elde edileceği bir yer ifade edilmiştir. Fakat kullanılan alaycı ifadeler, onu bir avutma malzemesi gibi göstererek varlığını büyük ölçüde şüpheli bir yer haline getirmiştir. Materyalizme karşı eserler kaleme alan dönemin yazarlarının tavır ve tarz olarak mollalara benzetilip tatmin edici cevaplar veremedikleri belirtilmiştir.² Hocaların dinî bilgi olarak sunduklarını masal kırıntıları olarak nitelemesi, olayın din adamı eleştirisinden din eleştirisine döndüğünün bir ifadesidir. Fakat Reşat Nuri halkın yanlış ve hatalı inançlarından hareketle olayı değerlendirmiştir. Yani İslam dininin asli metinlerinde belirtilen şekilde konuya değinilmemiş, hatalı yorum, uygulama ve algılama şekli dinin gerçek formunu oluşturan bir unsur olarak sunulmuştur. Dolayısıyla dinle ilgili mevzular olumsuz bir tavırla ele alınmıştır. Kısaca din ile ilgili konular kutsal metinlerde belirtilenlerden daha farklı hatta onunla uyuşmayan bir şekilde ifade edilmiştir. Cennet, cehennem ile ilgili unsurlar buna örnek olarak gösterilebilir. Bir anlamda *Yeşil Gece* Müslümanların ve İslamiyet'in ve genel olarak dinin ve dindarların değersizleştirilmesi üzerine inşa edilmiş güdümlü bir roman olarak ortaya çıkmıştır.³ Bu şekilde dini ötelediğimizde neyi temele alacağız? Romanda anlatılanlara göre din, evlilik, eş ve çocuklar hepsi boştur. Gerçekte olan kişisel mutluluğu sağlamak ve işini gerektiği gibi yapmak yani vazife şuuruna sahip olmaktır. Dolayısıyla devletlerin vatandaşlarından beklediği devletin sevilmesi ve vazifenin gereğince yerine getirilmesidir. Bundan dolayı *Yeşil Gece*'de sevgi, aşk gibi duygular aile veya karşı cinse değil vazife ve vatana yönelik duygular olarak sunulmuştur. Böylece oluşturulan yeni ilkelerin kabul edilmesi için eskinin ötelenmesi ve bu ötelemenin belli bir mantığa bürünmesi gerekiyordu. Özellikle ateizme geçişin sebeplerinin ayrıntılandırılması ve savunusunun yapılması buna yardım edecek bir durum olarak değerlendirilebilir.⁴ *Yeşil Gece* romanı Cumhuriyet döneminde oluşturulmuş olan bir takım kültür ve kutsallık mekanizmalarını desteklemek gibi bir görev üstlenmiştir. Bu alternatif kutsallık olumlanarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Burada sorun olan şey dinin, bilimin, ahlakın ve çalışmanın karşısındaki bir unsur

¹ *Yeşil Gece*'nin ideolojik bir değerlendirmesi için bkz. Ramazan Gülemdam, “Bazı Cumhuriyet Dönemi Romancılarının Dine ve Din Adamına Bakışı”, *Bilim, Ahlak ve Sanat Bağlamında Çağdaş İslam Algıları II*, ed. C. Batuk, H. Atsız, (Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları, 2012), 333-335.

² *Yeşil Gece*'de Ali Şahin'in Ahmet Mithat Efendi'nin adını zikretmeden onun eseri olan *Nizam-ı İlmü-din* adlı eserin yazarıyla görüşüğünü fakat davranışlarını beğenmediği için ondan uzaklaştığını belirtmiştir. Reşat Nuri Güntekin, *Yeşil Gece*, (İstanbul: İnkılap Yayınları, t.y.), 14-44.

³ Hilmi Yavuz, “Reşat Nuri Güntekin'in *Yeşil Gece*'si İslamiyet'e Karşı Bir Roman Mı?”, *Edebiyat ve Sanat Üzerine Yazılar*, (İstanbul Yapı Kredi Yayınları, 2008), 85.

⁴ Nazım Hikmet, *Yeşil Gece*'nin eski inanış kalıntılarının, Müslüman âdet ve ibadetlerinin, yeni bir hayatın kuruluşuna engel olduğu ülkelerde ateizm propagandası yürütülmesinde faydalı olacağını düşündüğünü belirtmiştir. İbrahim Tatarlı, Rıza Mollov, *Marksist Açından Türk Romanı*, (İstanbul: Habora Kitabevi, 1969), 45-46.

gibi sunulmasıdır; dinî bir bilinç yerine bilimsel bir bakış açısı edinmek, dinî bir hayat yerine ahlakî bir hayat, ibadet yerine vazife şuurunu. Ekonomik, politik ve toplumsal koşulların tamamıyla ilişkili bir devrim yapıldığında mevcut insanların düşünce ve duygularına bakıp istenilen yapının niteliğine göre uygulamalar ortaya konulur. Farklı bir gelecek oluşturmak için mücadele ederken mevcut kurumların (medrese, tekke) ve insanların (molla, imam) adaletsizlik ve ahlakî sefilliğin sebebi olarak sunulması yapılmak istenilenin haklılaştırılmasının bir yoludur. *Yeşil Gece* yazıldığı dönemde ideolojik bir kampa sokulmaya çalışılan gençleri özellikle etkilemiştir. Dolayısıyla bu roman bir anlamda devrimci hareketin başarılı veya başarısız olduğu noktaları geçmişle mukayese ederek konuyu anlamamızda araç rolüne sahiptir.

Reşat Nuri, eserlerinde yaşadığı dönemin hâkim kültürel formlarının bir yorumunu yapar. *Yeşil Gece* romanında Doğulu/Müslüman kimliğine sahip olan öznenin içine hapsediği anlam mekanizmasından bir çıkış yolu olarak Batı tarzı eğitimi sunması söz konusudur. Toplumun içinde bulunduğu İslam kültürü, Osmanlı'nın son dönemlerinde bir gerçekliği aramaktadır. Fakat bu gerçekliği oluşturacak olanlar artık Müslümanların teşkil edeceği "yeşil gece" müntesipleri değildir. Bunun yerine Batılı eğitimle donanımlı olanların toplumu şekillendirmede temele alınması söz konusudur. Eğer ideolojik/siyasî yapı değişecekse bu, dinî anlayış ve yaşayış tarzında da bir değişikliği gerektirecektir. Toplumun değişmesi içinde bulunduğu dinin de değişmesini beraberinde getirecektir. Belki de Reşat Nuri'nin kişisel boyutta bulduğu anlamı yaşama ve bunu da kitaba taşıması bahis konusudur.⁵

Burada şunu belirtmemiz gerekir; kitabın yayımlandığı dönemde siyasilerin din ve dindarlarla problemlili bir ilişki içerisinde olduğu tarihî belgeler ışığında reddedilemez bir açıklıktadır. Fakat sorun şu ki, Türkiye Cumhuriyeti'nde tarihsel süreç içerisinde ve kısmen günümüzde dinî anlayışa sahip olanların düşüncelerini açıklamada, değerlendirmelerini yapmada sorun yaşarken bunun karşısında yer alanların daha özgür bir tavra sahip olması tartışılan konunun asıl temelini oluşturmaktadır. Romanda istenilen bir durum olarak ifade edilen özgürlük eğer sadece bir gruba hasredilirse toplumsal ve ahlakî olarak herhangi bir değişmeyi olumlu anlamda gerçekleştirme başarılamayacaktır.⁶

1. EDEBİYAT ESERLERİNİN ARAÇSALLAŞTIRILMASI

Tarihsel süreç içerisinde farklı dillerde yazılan edebî eserler değişik amaçlara hizmet etmesi için oluşturulabilir. Türk edebiyat tarihinde de yazılan bazı romanlar sadece edebî yönden haz alma niteliğini kendinde bulundurmaz. İnsanları düşünsel gelişim ve değişimlere hazırlayarak toplumsal ve siyasî açıdan bir görev de üstlenirler. Bunlar büyük ölçüde siyasî erkin isteklerini içerse de yazarın arzularını da kapsar. Türk edebiyatının güçlü kalemlerinden Reşat Nuri'nin *Yeşil Gece* isimli eserinin belirtilen özellikleri kendisinde bulundurduğunu söyleyebiliriz.⁷ Reşat Nuri'nin *Yeşil Gece* romanını yazdığı dönemde insanları meşgul eden siyasî ve toplumsal konuların çoğu, günümüzde yaşayan kişileri de uğraştırmaktadır. Fakat önemli farkların olduğu da hesaba katılmalıdır. Reşat Nuri, *Yeşil Gece* adlı eserinde romanın kahramanının ölen babası ile kendi yeşil gecesinin farklılığını ifade ederken Osmanlı dönemindeki halkın durumu, eğitimin niteliği ile Türkiye Cumhuriyeti'nin ideallerinin ne olduğunu ve buna bağlı olarak aradaki farklılıkları ortaya koymaya çalışmıştır. *Yeşil Gece* romanında zaman II. Abdülhamit dönemi, II. Meşrutiyet, 1. Dünya Savaşı, mütareke yılları, Milli Mücadele ve Cumhuriyet dönemleridir. Yani romandaki zamansal aralık Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde başlar Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk

⁵ Birol Emil ve Fethi Naci gibi Reşat Nuri'nin biyografisini yazanlar, anlatımlarında onun kişisel hayatında dinin yerinin olmadığını göstermektedir. Bkz. Birol Emil, *Reşat Nuri Güntekin* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989), Fethi Naci, *Reşat Nuri'nin Romancılığı*, (İstanbul: Oğlak Yayınları, 1995).

⁶ Bazen etkili yazarlar kendilerini dramatik toplumsal dönüşüm hikâyelerinin anlatıcısı olarak bulurlar. Reşat Nuri'nin *Yeşil Gece*'sinde bu mu olmuştur? Bu tartışılabilir. Fakat Reşat Nuri, romanının içindeki olayları kapsamlı bir kavrayış ve zekâyla incelemiş olmasına rağmen kısmen elitist ve popüler bir tavra sahip olarak ve dinî yapı için kısmen yıkıcı bir niteliğe bürünerek görüşlerini ifade etmiştir.

⁷ Reşat Nuri, *Yeşil Gece*'yi edebiyatçı olarak değil Cumhuriyet referanslarını önceleyen bir memur duruşuyla yazmıştır. Romanı da bundan dolayı bir memur romanı olarak nitelendirilmiştir. Necati Mert, "Anadolu'ya Reşat Nuri Gibi Bakmak ve Bakmamak", *Düşler/Öyküler*, 3 (1997), 151-152.

dönemlerinde son bulur.⁸ Bu bağlamda romanın kahramanı Ali Şahin'in babası Osmanlıyı kendisi ise Cumhuriyeti temsil etmektedir. Geçmiş ve geçmişin idealleri babası ile ölmüş kendisi ise yeni ve daha insani ve ahlakî ülkelerin cisim bulmuş hâli olarak ortaya çıkmıştır. Fakat geçmişi anlatırken kullandığı öteleyici, olumsuzlayıcı ve aşağılayıcı dil, bugün romanın en fazla ele alındığı konu alanını oluşturmaktadır. Meşrutiyet döneminden başlayarak içinde yaşadığımız siyasî yapı, politik ve entelektüel hayat, sekülerizmin ve modernleşme veya Avrupalılaştırma ideolojilerinin izlediği özel bir güzergâha sahiptir. Bu anlamda Osmanlı'nın son dönemleri düşünüldüğünde özellikle eğitilmiş ve yurtdışına gitmiş bir kesimin Batı hayranlığı ve batılılaşma yanlısı tavrı belirgin bir haldedir. Batı yanlısı bu kitlenin baskıları sonucunda yenileşme hareketi adıyla bazı değişikliklere gidilmiştir. Bunların içinde askeri sahada ve eğitim alanında olanlar en çok dikkati çekenlerdir. Devrimlerin bu coğrafyada tarihsel sürece baktığımızda halktan değil de devlet eliyle getirilmesi yani aşağıdan yukarıya doğru değil yukarıdan aşağıya doğru olması alışıldık bir durumdur. Osmanlı Devleti'nde halkın bazı alanlarda rahatsız olmasına rağmen II. Mahmut Dönemi'nde (1808-1839) yenileşme hareketleri başlamış ve sonrasında bu yenilikler devam etmiştir.⁹ Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra politik, toplumsal, pedagojik pek çok alanda bu yeniliklerin oldukça hızlı bir şekilde uygulamaya konulduğunu görmekteyiz.

Yenin ortaya konulması eskinin kötülenmesi ve işlevini kaybettiğinin belirtilmesi ile daha kolay bir hal alacağından siyaset, medya, akademi ve askeriye gibi "zinde güçler" vazife için hazır durumdaydı. Hazır olmayanlar ise tasfiye edilerek hazır hâle getiriliyordu. Muhafız düşünceye sahip olan partiler kapatılmıştı. 1927'de büyük bir kısmı üst düzey görevlerde bulunan başlangıçta 600 kişi olarak belirlenenler Lozan Antlaşması'nın bir maddesi sebebiyle 150 kişiye indirilerek yurtdışına sürgün edildi. Devam eden yıllarda üniversitede görev yapanların tasfiyesine girişilmiş ve ara ara bu faaliyete devam edilmiştir. Dolayısıyla *Yeşil Gece* kitabının sermayesi ve gücü, ideolojik olarak yazıldığı dönemin sağladığı siyasî erkten ve bunun verdiği haklılık yanılgısından gelmekteydi.

Devletlerin halkı oluşturan insanların niteliğini belirlemek ve istenilen davranış biçimlerini bireylerde gerçekleştirmek için özellikle eğitim ve medyayı düzenlemesi ve yönlendirmesi tarihin ilk dönemlerden itibaren kullanılan bir metottur. Bu noktada Platon'un (M.Ö. 427-347) yönetici elitlerin elindeki devleti, halkı şekillendirmede temel güce sahip olan bir kurum olarak düşünmesi, yönetici ve askerleri halkın üstünde emirlerine itaat edilecek bir kitle olarak değerlendirmesi tarihsel durum hakkında kısmen bilgi verir bir niteliğe sahiptir.¹⁰ Böyle bir uygulama sonucunda Platonculuğun yeryüzünde iyinin, adaletin, hakikatin hükümranlığını kurma iddiası tartışmalı bir hâl almıştır.

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, oluşturmak istediği halkın anlayış ve düşünüş şeklini biçimlendirmek için eğitim ve dönemin medyasını oluşturan yazılı basın-yayın alanlarına önem vermiştir. Eğitim kurumlarının müfredatı ve buna bağlı olarak ders içerikleri değiştirilmiş, batıdaki anlayışla oluşturulmaya başlanmıştır. Bu süreç içinde, medyanın ve eğitimin rızanın üretilmesinde önemli olan rolü göz önünde bulundurulmuştur. Türkiye'de Cumhuriyetin ilk yıllarında basımına izin verilen kitaplarla yerleştirilmek istenilene karşıt olarak görülenler olumsuzlanırken, istedik unsurlar yüceltilerek sunulmaya çalışılmıştır. Basın-yayın alanının gücünü kullanan iktidar ve bunların aralarında kurdukları ilişki her iki taraf için bir meşrutiyet sorununu ortaya çıkarmıştır. Olması gereken medyanın ve eğitim sisteminin insanın özgür bir ruh kazanmasına ve kendi doğasına uygun bir duruma gelmesine katkıda bulunmak iken çoğu zaman baskıcı ve otoriter bir düzeni oluşturmaya hizmet eden bir duruma getirilmiştir. Bu tartışmalı

⁸ *Yeşil Gece* romanının başında yazılma tarihi olarak Mart-Eylül 1926 yazıyor. Fakat kitabın içinde geçen olaylar yukarıda belirttiğimiz gibi II. Meşrutiyet'ten başlıyor ve Kurtuluş Savaşı sonrasında bitiyor.

⁹ Metinde geçen modernleşme kelimesi yerine batılılaşma kelimesinin kullanılması yapılan eylemlerin niteliği göz önüne alınarak tercih edilmiştir. Osmanlı Devleti'nde bir süreklilik halini alan yenileşme faaliyeti dikkate alındığında Kurtuluş Savaşı'nın sonunda eğer Mustafa Kemal değil de bir başkası başta bulunsaydı muhtemelen yine Batılılaşma hareketi biraz daha yavaş bir şekilde de olsa devam edecekti.

¹⁰ Bazı değerlendirmelere göre ilk dönemde Türkiye'nin dimağı haline getirilen meclis ile Platon'un ideali olan filozofların idaresi gerçekleştirilmek istenmiştir. Samet Ağaoğlu, *Babamın Arkadaşları* (İstanbul: Nebioğlu Yayınları, t.y.), 63.

konu makalenin ilerleyen kısımlarında Reşat Nuri'nin *Yeşil Gece* isimli eserinden hareketle (özellikle din ve gelenek ile ilgili olan yönleri) incelenecektir.

2. DÜŞÜNCELERİ İFADE ETMENİN ANLAŞILIR DİLİ: ROMAN

Farklı alanlarda eserler kaleme alan yazarların yazmalarının değişik sebepleri olabilir. Sonuçta yazar, kendi duygu ve düşüncelerini, dünya görüşünü, cemiyet anlayışını yazıları vasıtasıyla ortaya koyar.¹¹ Bir şairin duygusallığını ifade etmesi, bir biyografi yazarının ele aldığı kişiye karşı duyduğu minnettarlığı anlatması, inançlı bir insanın inandığı dini savunması, varoluşsal olarak içindeki yazma dürtüsünü dizginleyememesi veya para kazanma isteği. Bu saydıklarımızın tamamı yazma dürtüsünü tetikleyebilir. Genel olarak bakıldığında yazarların hepsinde kişisel bir tatmin arayışı ve geniş bir kitleye hitap etme düşüncesi, insanları etkileme arzusu bir şekilde de olsa vardır. Bu bir yönüyle söyleyecek bir şeylerin olduğunun da ifadesidir. Çoğu defa okuduğumuz kitabı yazarın nasıl bir duygusal durum içinde yazdığını anlamamız mümkün olmayabilir. Fakat ifade gücünün açıklığı, konunun içselleştirilerek verilmesi ve sonuçta eserin okuyucuyu olumlu veya olumsuz anlamda etkilemesi gibi unsurlardan hareketle bir dereceye kadar ifade edilen temaların kabul edilip edilmediği konusunda fikir edinilebilir. Bu konuda eserin üslubu ve olayları ifade etme kabiliyeti önemlidir. Burada dil; fikirlerin, duyguların, hayallerin, maksatların ifade edilebilmesi, söylenmesi için kullanılan bir araç konumundadır. Bu aracın etkili olarak kullanılabilmesi için yazılan eserde işlenen konuya ait terimlerin, kavramların ve anlatılan olaylarla ilgili bilgilerin bilinmesi gerekir. Bu şekilde yazarın okuyucu üzerindeki etki gücü daha da arttırılmış olur. Fakat klasik dönemin edebi metinlerinde asıl maksat insanın duygusal yönüne hayat veren, akıl ve zekâyı keskinleştiren, istenilen ahlakî edimleri kazandırmak ve ulvi duygu ve düşüncelere yöneltmektir. Edebî metinlerin etkili olması için, içinde bulunulan dönemin özellikleri ve ihtiyaçları göz önünde bulundurulmalıdır.

Bugün için geçmiş dönemde yazılan artık tarihsel niteliğe sahip olan romanlar gelenek ve görenekleri daha iyi anlamamızı ve tanımamızı sağlar. Bunun tam olarak gerçekleşebilmesi için romanların özgür bir ortamda yazılması, olanı olduğu gibi anlatması gerekir. Böyle bir durumun olup olmadığı eldeki farklı tarihsel kayıtlarla tespit edilebilir. Örneğin tarihsel olarak II. Meşrutiyet döneminde dönemin pek çok aydınına göre özgürlükler sınırlıydı. Benzer bir durumu Cumhuriyet'in özellikle ilk dönemlerinde görmemiz de mümkündür. Her iki dönemin bu yönünü ifade eden pek çok farklı belge elimizde bulunmaktadır. Elbette tarih sanatta norm oluşturmaz fakat sanat eserleri tarihsel dönemler hakkında bilgi verebilirler. Sanatın farklı alanlarının din ile ilgili figürleri içermesi hem toplumun hem de toplumun bir üyesi olan sanatçının dinle olan ilişkisini sunan bir niteliği kendisinde bulundurması doğaldır. *Yeşil Gece*'de Osmanlı'nın son ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemlerini temele alarak din ve gelenek ile ilgili halkın yaşayışındaki bir takım unsurları bizlere sunmaktadır.

Ülkemizde Materyalist ve pozitivist etkiler Osmanlı'nın son döneminde görülmeye başlanmıştır. Reşat Nuri özellikle okuduğu Fransızca eserlerden bu gibi etkileri bolca almıştır. Kendisinin İzmir'de Fransız Saint Josef Frerler okulunda okuması,¹² Osmanlı'da yaygın olan Fransızca uygulamalara aşinalığı bu dille olan kişisel ilişkisinin birer ifadesi olarak değerlendirilebilir.¹³ Osmanlı döneminde Fransızca'yı öğrenenlerin artması sonucunda Fransız romanlarını çevirilerinden ziyade asıllarından okuma sayısı artmıştır.¹⁴ Belirttiğimiz gibi büyük oranda modern eğitim kurumlarında eğitim görme, Batı ve Batılı kurum ve kavramlarla yakın temas içinde olmayı da beraberinde getirmiş, bu şekilde Tanzimat'tan sonraki süreçte yetişen

¹¹ Emil, *Reşat Nuri Güntekin*, 28.

¹² Fransız Saint Josef Frerler okulunda Müslüman çocuklarının devamı yasak olmasına rağmen Reşat Nuri burada eğitim görmüştür. Bkz. Ekrem Aksoy, "Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Fransız Okulları", *Synergies Turquie*, 8 (2015), 29-46.

¹³ *Yeşil Gece* romanında anlatılan Fransızca ve hesap muallimi Mehmet Nihat Efendi ile haksız yere Hristiyanlığın kutsallarına saygısızlıktan dolayı öldürülen Fransız bir genç olan Chevalier de La Barre'nin (1745-1766) hayat hikâyesi birbirine çok benzerdir.

¹⁴ Taner Timur, *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik* (İstanbul: İmge Yayınları, 2002), 31.

okumuş kitle, Batılı dünya görüşlerini sathi bir şekilde almaktan ziyade benimsemiş ve âdeta kişiliklerinde içselleştirmiştir.¹⁵

Gerek yazılarında gerekse hakkında yazılan eserlerden hareketle Reşat Nuri'nin özel hayatında dinin yerinin olduğunu söylemek pek mümkün gözükmemektedir. Din ve dinle ilgili meselelerde negatif bir muhakemeye sahip olan Reşat Nuri'nin bu olumsuz tavrının sebepleri farklı nedenlere dayandırılabilir. Bu konuları bilmediğini söyleyemeyiz.¹⁶ Çünkü toplumu gözlemleyen ve bu konular hakkında yazan birinin anlattığı mevzuları bilmemesi mümkün değildir. Ayrıca eserde belirttiği, dinî alanda yazılan kitapların içeriği, medreselerin eğitim tarzının ifade edilişi bu konunun bilgi alanının dışında olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla kendisinin bilinçli bir şekilde dine karşı olumsuz bir tavır takındığı ve buna bağlı olarak bu tür değerlendirmelere gittiği söylenebilir. Çünkü *Yeşil Gece*'de dinle ilintili olumsuz ifade veya algı ve mesajlar ortaya koyma çabası belirgin bir şekilde bulunmaktadır. Osmanlı'nın son dönemlerinde materyalist veya bilim alanında pozitivist anlayışın savunuculuğu başladığından konu sadece tarihsel anlamda eski-yeni değil zihinsel olarak değişimin izlerinin izlenmesi açısından da önemli hale gelmiştir.¹⁷ Aslında Tanzimat'tan sonra ortaya konan edebî eserlerde dine karşı bir kayıtsızlık içinde olunmuş veya daha açık bir ifadeyle söyleyecek olursak dünyevî mutluluk, para, maddi kazanç mevzuları ön plana çıkmış dine karşı eleştirel olmayan bir mesafelilik benimsenmiştir.¹⁸ Fakat cumhuriyetten sonra bu durum değişmeye başlamıştır.

3. YENİ CUMHURİYETTE YEŞİL GECE'NİN MİSYONU

Reşat Nuri'nin *Yeşil Gece*'de yapmaya çalıştığı şey içinde yaşadığı toplumun doğru resminin verilmesinden ziyade siyasî olarak uygulamaya konulan anlayışın meşrulaştırılmasına gidilmesidir. Bu doğrultuda tekke, türbe ve medrese gibi kurumlara yönelik olumsuz tutum, bu yerleri savunan insanlara karşı olumsuz tavırlar eserin her yerinde belirtilmiştir.¹⁹ Bu kurumların tamamı Cumhuriyet'in ilanından sonra kaldırılmıştır. Kanun olarak uygulamaya konulan hususlar bir de edebî eserlerle insanlara makul hatta bir gereklilikmiş gibi gösterilmek istenmiştir. Fakat burada şöyle bir soru ile karşılaşırız. Peki, nesnellik olgusu nasıl ele alınacak? Nesnellik değişen paradigmalara bağlı olarak ilgili çevrede onaylananları bir yaşam biçimine dönüştürmek için gerekeni ortaya koymaktır. Zorlamayla başlayan şeyler bir dönem sonrasında hakikat olarak kendisini gerçekleştirecektir. Fakat bunun gerçekleşmesi için sadece siyasî değişikliklerin yapılması bilincin değişmesini beraberinde getirmemektedir. Reşat Nuri'nin *Yeşil Gece*'de de belirttiği gibi sadece idarenin değişmesiyle memleket kurtarılamaz.²⁰ Çünkü temelde dinî anlayışın hâkim olduğu bir idareden laik unsurların bulunduğu bir sisteme, seküler hayat tarzına geçiş söz konusudur. Bunun kanun olarak kâğıt üzerindeki bir değişikliklerle gerçekleşmesi mümkün değildir. Dolayısıyla sadece Reşat Nuri değil cumhuriyetin ilk dönem yazarlarının bir kısmı cumhuriyet ideolojisi ve onun en önemli prensibi olan laiklik anlayışının yerleşmesi için bu ilkeler ekseninde eserlerini oluşturmuşlardır. Yazılan eserlerde tipler, dine bakış, devrim/değişim taraftarlığı, toplumsal sorunların çözümünde dinle uyumsuz önerilerin getirilmesi söz konusu olmuştur.²¹ Kaleme alınan eserlerin bazıları yazarın ya da sistemin kurucularının istediği bakış açısının sunulması için kullanılmıştır. Bu şekilde sanat eserleri siyaset ve piyasa dünyasının

¹⁵ Bunun örnek ismi olarak Tefik Fikret zikredilebilir. Mustafa Kemal Şan, *Toplumsal Gerçeklik ve Roman* (Ankara: Pruva Yayınları, 2020), 332.

¹⁶ Reşat Nuri'nin babasının Askeri doktor olduğu, Osmanlı'nın son dönemlerinde doktorlar arasında maddeci fikirlerin yaygın bulunduğu bilinen bir vakıadır.

¹⁷ Genel bir değerlendirme için bkz. Derya Kılıçkaya, "Yeşil Gece ve Gurbet Yavrum Romanları Örneğinde Safi İnanç, Cehalet ve İstismar Arasında Cumhuriyet Devri Türk Toplumunun Din Algısı", *İslami İlimler Dergisi*, 18/1, 2023, 160.

¹⁸ Halit Ziya Uşaklıgil ve Mehmet Rauf'un eserlerinde bu durum oldukça belirgin şekildedir. Mustafa Kemal Şan, *Toplumsal Gerçeklik ve Roman*, 332.

¹⁹ Cumhuriyet ideolojisinin karşı olduğu kişi tipi dini inançları güçlü olan insanlardı ve kurumlar ise tekke ve medreselerdi ve romanda bunlar eleştirilmiştir. Zaten 1924'te Tevhid-i Tedrisat Kanunuyla, medreseler kaldırıldı. 1925 yılında da tekke, zaviye ve türbeler kapatıldı.

²⁰ Güntekin, *Yeşil Gece*, 44.

²¹ *Yeşil Gece*'ye baktığımızda "Ali Şahin, muhafazakâr İmparatorluğun Anadolu'nun bir kasabasını laiklik ile ıslah etmeyi, dini öteleyen bir anlayışla küçük çocukların zihin yapılarını değiştirmeyi isteyen bir kişi" olarak karşımıza çıkar. Emil, *Reşat Nuri Güntekin*, 56.

asimilasyonuna uğradığı gibi eski-yeni çatışmasının insanlar arasında oluşturduğu yozlaşmayı temel almış ve bu yozlaşmanın sebebi eskiye yani dinî anlayışa yüklenerek sunulmuştur. Reşat Nuri, tarihsel şartları değerlendirmiş ve buna göre hareket etmiştir. Zaten eski gitmiş yerine yeni bir sistem getirilmiş, siyasiler, askeri güç yani bütün hâkim unsurlar bu yeni anlayışın tarafında yer almış, zihin olarak da aynı safta olunca tutunmak için yeninin ilkelerinin ülküleştirdiği, milliyetçi düşüncelerin öne çıkarıldığı bir çerçeve oluşturulmuştur. Güç kimin elinde ise kendi gerçekliğini oluşturmaya çalışmıştır. Bu durağan değil süreklilik arz edecek ve tarihin yapıcı öznesi olacak şekilde tasarlanmıştır.

Dinî inanışların sübjektif bir nitelik taşıması nedeniyle inanan bireylerin farklı inanç ilkelerini benimsemesi bazı sorunları içerebilir. Dolayısıyla içinde yaşanılan toplumun bireylerinin sözlü veya yazılı iletişim yollarıyla mevcut dinî hayatlarını düzenlemeleri istenebilir. Bu da toplumu oluşturan bireylerin dine olumsuz veya ilgisiz bir tavır takınmaları dinî uygulamaların hayattan uzaklaşmasını beraberinde getirir. Bu durumda yönetici kesiminin kendi yaklaşımlarını topluma kabul ettirmek için yazarlardan teknokrat bir tavırla istenilen içerikte ürünler vermesini istemesi söz konusu olabilir. Ortaya konulan bu ürünler toplumun düşünsel açıdan şekillendirilmesinin bir ayağını oluşturur. Okuma yazma bilen hemen herkesin rahatlıkla anlayabileceği romanlar bunu gerçekleştirmede ayrı bir öneme sahiptir.

Osmanlı Devleti'nin yıkılıp yerine Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla toplumu oluşturan bireylerin yeni devlette yeni bir bilinç ve yaşayış tarzına sahip olması istenmiş ve bu, farklı alanlarda yapılan çalışmalarla hızlandırılmaya çalışılmıştır. Yazarlar istenileni eserlerindeki açık mesajlar veya övülen hayat ve düşünce tarzlarıyla ortaya koymaya çalışmıştır. Belirttikleri bu hususların kabulünü eğitim, ahlak, kültür alanlarında kurtuluşun tek yolu olarak sunmuşlardır. Üretilen eserlerde halkın din anlayışının aşağılanması, alaya alınması, küçümsenmesi, dindar tiplere hem fiziksel hem de ahlakî anlamda itici bir şekilde tasvir edilmesi, asıl kahramanın dine aykırı, pozitif bilim anlayışına bağlı, bütün kötülüklerle mücadele eden, fiziksel açıdan neredeyse insanüstü yeteneklere sahip, ahlakî açıdan mükemmel bir kişi olarak sunulmuştur. Bu durum yazılan eserin hitap ettiği kitlenin psikolojik ve devamında toplumsal olarak değişime hazır bir hâle getirilmesine yöneliktir. Dolayısıyla önceleri dinin insan hayatına anlam katan, gaye kazandıran ve devamında evren-insan ilişkisini belirleyen yönü ve rolü değişime uğramaya başlamıştır. Genel olarak gelişim seyrine baktığımızda Batıcı tavra sahip kişilerin yüceltilmesi Türk romanının gerçekçi olma çabalarına zarar vermiştir. Osmanlı'nın yıkılmasından sonra ortaya çıkan laik ve ulusalcı devlet, roman yazımını da değiştirmiştir.²² Yeni devletin amacı eskiyle olan bağların kopartılmasıydı.²³ Bunun için edebiyatın gücüne başvurulmuş ve *Yeşil Gece* de buna meyyal bir şekilde ortaya çıkmıştır.

Romanın, topluma yöneltmiş bir ayna olduğu gerçeği çerçevesinde değerlendirilirse, buradan çıkan sonuç yukarıda da belirttiğimiz gibi *Yeşil Gece*'de Reşat Nuri bu aynayı dinin ve din adamlarının sadece olumsuz olanlarının üstüne tutarak ideolojik bir amaç peşinde olmuştur.²⁴ Bu da romanın üslubunda kendini göstermiştir. Şöyle ki, yazar tarafından iki kısma ayrılan romanın ilk kısmında roman kahramanının yaşadığı inanç krizi ve bunun psikolojik boyutu sunulmaya çalışılırken ikinci kısımda ideolojik olarak istenilen ve istenilmeyen davranış şekillerine değinilmiştir. Romanın ilk bölümünde yapılan derinlikli açıklamalar, tasvirî ifadelerin gerçekçi niteliği ikinci bölümde ideolojik bir bakış açısına feda edilmiş gibidir.

4. İNSANÜSTÜ PROTOTİPİN ÇEKİCİLİĞİ: ALİ ŞAHİN

Romanın ana karakteri Ali Şahin, kusursuz ve tartışma götürmez bir liderin aurasına sahip olacak şekilde oluşturulmuştur. İdeal bir kişilik olarak sunulan Ali Şahin, seküler hayatı benimseyen biridir. Herkesin imreneceği, yerinde olmak isteyeceği, yeninin ve adaletin savunucusu, ahlakî açıdan ideal bir tip şeklinde okuyucuya sunulur. Örnek konumunda

²² Taner Timur, *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*, 45.

²³ Timur, *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*, 59.

²⁴ Rifat Günday, "Emile Zola'nın Gerçek ve Reşat Nuri Güntekin'in *Yeşil Gece* Adlı Romanlarında Rahip/Hoca ve Öğretmen Tipleri", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18, 2014, 133.

gösterilecek kişi sıradan biri olarak sunulamayacağından olumlu ve istenen özelliklerle bir kahraman hâline getirilir. Karakterin insanların gönül dünyasına, duygu alanına hitap etmesi sağlanır. Çünkü bu kimlik ve kişilik cezbedici bir şekilde sunulacak ki insanların arzuladığı bir prototip hâline gelebilsin. Etkinin artırılması için kahramanın ruhsal durumu tasvirî olarak verilir. Bu noktada Reşat Nuri'nin *Yeşil Gece* romanındaki Ali Şahin tiplemesinde bir öğretmen-din adamı geniş ifadesiyle ateist-inançlı çatışması vardır. Dolayısıyla dindar tipler olumsuz şekilde sunulmaktadır. Eskiye bağlı, hurafepere, bilime düşman tipler dindar tipolojinin temel özelliklerini oluşturmaktadır. Dindar tip aynı zamanda din adamıyla aynı şeymiş gibi sunulmuştur. Ayrıca romana göre dindar insan tiplemesi, dini menfaat vasıtasına dönüştürmüş bir kişi olarak verilmiştir. Fiziki açıdan çirkin bir görünümde tasvir edilmiştir.

Reşat Nuri'nin *Yeşil Gece* adlı romanındaki dinin ve dindarların sefaletinin ve ümitsiz bir halde bulunmalarının sebebini sorabiliriz? Bu, politik bir bozulmanın sonucu, ahlakî eğitimin yetersizliği veya bizatihi dinin kendisinden kaynaklanabilir. Romana baktığımızda alacağımız cevap dinin kendisi şeklinde olacaktır. Reşat Nuri sadece bir grup din uygulayıcısının şahsında temsil edilen bir dinle ilişki biçimini ele almamıştır. Daha temelde asıl mesele din ile ilişkilendirilerek ifade edilmiştir. Fakat yaşanan coğrafyada dinî uygulama biçimleri örnek olarak ön plana çıkarılmıştır. Bununla ilintili olarak şunları sorabiliriz; İslam inancına mensup Anadolu insanının dindar olmasını adeta rezil bir durum olarak açıklamak ne kadar doğrudur? Burada insanların yaşadığı dönemde ahlakî ve politik problemleri dine bağlamak gerçekte ne kadar uyşur? Zira dine bağlanarak açıklanan olumsuz durumlar daha sonra mevcut konuma ters bir politik sistem altında da kendini gösterebilir. Bu yerlerde siyasî idarenin emirleri olgusal durumu belirleyen temel unsur olmuştur. Bunların en barizi olarak insanların kıyafetleri üzerinden yapılan uygulamalar gösterilebilir. *Yeşil Gece*'de sarık, çocukların ve ailelerin arasına nifak ve düşmanlık sokan bir simge olarak görülmüştür.²⁵ Bu şekilde toplumsal ve ahlakî açıdan olumsuz bir niteliğe sahip olduğu ifade edilmiştir. Cumhuriyet döneminde ise şapka getirilmiştir. Sarığın gidip şapkanın gelmesiyle hangi ahlakî ilke düzeltilmiştir? Bu cumhuriyetin bir sonucu mu yoksa politik idareyi elinde bulunduranlardan kaynaklanan ve bu şekilde devam eden bir husus mu? Reşat Nuri'nin bu tür olaylara nedense değinmemesi *Yeşil Gece*'de Ali Şahin üzerinden ifade ettiği hümanist, adil, cesur ve iffetli karakterle uyşmamaktadır.

Ali Şahin'in kişiliğinin temelini ahlakî olgunluk yerleştirilir ve bu da ateizmi kabule dayandırılır. Yani ideal hayatın yolu dini öteleyip ateizmi benimsemeye bağlanmıştır. Bu toplumsal gerginliğe bağlı olarak oluşmuştur: İnanan bir kitle ve onları seküler diyebileceğimiz bir hayata zorlayan yönetici bir grup. Başta da belirttiğimiz gibi bunda kendi meşruiyetini, kimliğini oluşturma çabasının etkisi vardır. Teist veya ateist/natüralist bir tavır kişinin bakış açısına göre değişebilir. Bir kişi ateist iken teist olduğunda ahlakî anlamda mükemmelleşmeyeceği gibi teist iken ateist olması da onu ahlakî bir numune haline getirmeyecektir. İnanç tek başına insanın ahlakî bir hayat içinde olmasını sağlayan veya ortadan kaldıran bir durum değildir. Reşat Nuri'nin bu noktada teist bir kabul içinde olmayı ahlakî sefaletin, ateist tavra sahip olmayı da ahlakî mükemmelliğin sebebi olarak görmesi doğru diyebileceğimiz bir mantığa dayanmamaktadır.

Dönemin yön verdiği rüzgâra göre kaleminin rotasını değiştirmek sadece maddi ve siyasî istikbal sağlar ki Reşat Nuri bunların her ikisine de biyografisine baktığımızda kavuşmuştur.²⁶ Bir anlamda kalemin siyasilerin emrine verilmesi bir aydın tavrı değil bir aydın sapmasıdır. Özgürlükleri temele koysaydı, siyasilerin sivilleşmesini ele alsaydı, yapılan devrimleri özgün bir şekilde yazsaydı entelektüel bir tavra sahip olduğu söylenebilirdi. Fakat toplumun şekillendirilmesinde otoritenin aydınları kullanması çokça başvurulan bir yöntemdir. Bu ise çoğu zaman yazar-okur uyşmazlığını beraberinde getirmiştir.

²⁵ Güntekin, *Yeşil Gece*, 19-20.

²⁶ Reşat Nuri, Abdülhamit'in istibdadını romanında eleştirirken daha sonraki süreçte oluşan İstiklal mahkemelerinin katı tutumu ve uygulamalarını herhangi bir yazısında konu edinmemiştir. Timur, *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*, 78.

SONUÇ

Sonuç olarak *Yeşil Gece* her şeyin dine uygun bir hâle gelip dinî bir devrimin gerçekleşeceği büyüğü gecenin adıdır. Ali Şahin'in babasının istediği gibi bir devrim olmuştur. Fakat bu dinî bir niteliğe sahip olmanın ötesinde ona karşıt unsurları içermektedir. Reşat Nuri, yeni devrimin gereklerini insanlara kabul ettirmek için onları eskiye bağlayan en önemli unsur olan dinle savaşmak gerektiğini belirtmiş bu savaşı dinî eğitim kurumları olan medreseler ve din adamları üzerinden gerçekleştirmek istemiştir. Burada en önemli problem bunun genelleme yapılarak ortaya konulmasıdır. Hangi din, ideoloji veya genel olarak düşünce sistemi olursa olsun onu kabul eden insanların farklılıkları vardır. Fakat Reşat Nuri, din ve dinle ilgili olan bütün unsurları olumsuz bir bakış açısıyla ele alıp sunmaktadır. Bu durum yazarın objektiflikten uzaklaştığını göstermektedir. Dini ve din adamlarını sürekli aşağılayıp bunları gayri ahlakî yönelimlerin esas müsebbibi olarak görme şeklindeki indirgeyici tutum eserin inandırıcılığını zedelemiştir. Yakup Kadri'nin *Yaban* veya Halide Edib'in *Sinekli Bakkal* adlı romanlarında olduğu gibi Reşat Nuri'nin de dini değil din adamlarını eleştirmektedir şeklinde bir değerlendirmeye gidemeyiz. Çünkü ateizme geçiş ve bunun sebepleri ve ahlakî anlamda değişim onun sadece yanlış din telakkilerine karşı olduğunu değil bütünsel anlamda dine muhalif bir durum içinde bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca romanın son kısmında yeni rejimin nasıl olacağına dair şüpheli bazı ifadeler bulunsa da bu eserin genelindeki ifadelerle karşılaştırılınca dikkati çok fazla çekmemektedir.

Tarihsel sürece baktığımızda entelektüeller ve akademisyenlerin kısaca yazarların egemen güçlerin çıkarlarını dikkate alarak bunları toplumun çıkarına olan unsurlar olarak göstermeleri söz konusudur. Amaç oluşacak olan karşıt düşünce ve hareketlerin önlenmesidir. Bir anlamda cahil ve tehlikeli olarak değerlendirilen bir kitlenin kendilerine dayatılan sisteme her yönüyle rıza göstermeden razı olması istenmiştir. Yapılan eylemler buna yönelik olacak şekilde tasarlanmıştır. Burada tartışılan yön siyasî değişimler değil daha ziyade ateist bir yaşam tarzının ahlakî ve ideal bir durum olarak sunulmasıdır. Din ile veya ateist düşünce şekliyle ahlakın doğru orantılı bir şekilde gittiği söylenemez. Ahlak dediğimiz alanın özerk bir yapısı vardır. Bu otonom yapı inanç veya inançsızlık temeline bağlanamaz. Ahlak ne dinin elindedir ne de ateistlerin sahip olduğu bir ilkeler toplamıdır. Burada temel olan adalet, dayanışma, merhamet, ilerleme, sorumluluk vb. değerlerdir ki bu ilkeleri her ahlakî yapıda görebiliriz. Dolayısıyla ahlakî ilkeleri dini öteleyip ateist anlayışa bağlama gibi indirgeyici anlayışlar olayın gerçeklik yönüyle uyuşmamaktadır. Sonuçta teizm veya ateizm ne bilimsel ne de ahlakî nitelikte istenilen durumu sağlamaya yeterli değildir. Dolayısıyla biri yerine diğerini savunmak doğru olmayacaktır. Sanatçının da eserini biri aleyhine ortaya koyması toplumsal hayatı birleştiren değil ayrıştıran bir unsur olarak ortaya çıkacaktır. Reşat Nuri'nin *Yeşil Gece* adlı romanında ortaya çıkan da budur.

KAYNAKÇA

- Ağaoğlu, Samet. *Babamın Arkadaşları*. İstanbul: Nebioğlu Yayınları, (t.y.).
- Aksoy, Ekrem. "Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Fransız Okulları". *Synergies Turquie* 8 (2015), 29-46.
- Emil, Birol. *Reşat Nuri Güntekin*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.
- Gülendam, Ramazan. "Bazı Cumhuriyet Dönemi Romancılarının Dine ve Din Adamına Bakışı". *Bilim, Ahlak ve Sanat Bağlamında Çağdaş İslam Algıları* II. ed. C. Batuk, H. Atsız, Samsun: Canik Belediyesi, 2012, 325-343.
- Günday, Rıfat. "Emile Zola'nın Gerçek ve Reşat Nuri Güntekin'in Yeşil Gece Adlı Romanlarında Rahip/Hoca ve Öğretmen Tipleri". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 18 (2014), 115-134.
- Güntekin, Reşat Nuri. *Yeşil Gece*. İstanbul: İnkılap Yayınları, (t.y.).

- Kılıçkaya, Derya. "Yeşil Gece ve Gurbet Yavrum Romanları Örneğinde Safi İnanç, Cehalet ve İstismar Arasında Cumhuriyet Devri Türk Toplumunun Din Algısı". *İslami İlimler Dergisi*, 18/1 (2023), 157-181.
- Mert, Necati. "Anadolu'ya Reşat Nuri Gibi Bakmak ve Bakmamak". *Düşler/Öyküler*, 3 (1997), 151-152.
- Naci, Fethi. *Reşat Nuri'nin Romancılığı*. İstanbul: Oğlak Yayınları, 1995.
- Şan, Mustafa Kemal. *Toplumsal Gerçeklik ve Roman*. Ankara: Pruva Yayınları, 2020.
- Tatarlı, İbrahim, Mollov, Rıza. *Marksist Açından Türk Romanı*, İstanbul: Habora Kitabevi, 1969.
- Timur, Taner. *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*. 2. Baskı. İstanbul: İmge Yayınları, 2002.
- Yavuz, Hilmi. "Reşat Nuri Güntekin'in Yeşil Gece'si İslamiyet'e Karşı Bir Roman Mı?", *Edebiyat ve Sanat Üzerine Yazılar*. 2. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008.

STRUCTURED ABSTRACT

In this article, we shall present a critical analysis of the novel *Yeşil Gece (The Green Night)* authored by Reşat Nuri Güntekin (1889-1956). Reşat Nuri's novel *The Green Night* portrayed, to a certain extent, the identity change that transpired during the transformation of the Ottoman Empire into the Republic of Turkey. The novel is congruent with the dominant understanding of the republican ideology by the way of thinking it is grounded on. Ali Şahin, the protagonist of the novel, whose central tenets are secularism and freedom, is a person who embraces atheism, rejecting religious order and customs and believing in the superiority of reason and science. The basis of the plot is the willingness to reveal the irreconcilability of reforms or revolutionism made with religious beliefs. It shows us the conversion of a believer who advocates Islamic unity into an atheist who is enamored of reforms. He tells us how he combats religion, religious beliefs, and people who are said to be religious. Şahin Ali blames the reason why ideas are backward, people are wretched and affairs are failing on the idea of the "green night" in which the country has been immersed for centuries. The "green night" is the name of the magical night when a religious revolution will be brought about, and everything will be in accordance with religion. Religion is presented as the cause of backwardness and hostile feelings in society. According to the novel, religion, marriage, spouse, and children are all futile. What matters is personal satisfaction and doing one's job properly, in other words, a sense of duty. Therefore, states expect their citizens to love the state and fulfill their obligations properly, as precisely described in the novel. The novel *The Green Night* seems to assume a mission to reinforce some of the cults and sanctity mechanisms that were established during the Republican period. This alternative sacredness is tried to be revealed by being affirmed. Adopting a scientific perspective instead of a religious consciousness, a moral life instead of a religious life, and a sense of duty instead of worship. The problem here is that religion is depicted as something that is contrary to science, morality, and work. When a revolution is launched in relation to all of the economic, political, and social conditions, the thoughts and feelings of the existing people are taken into account, and practices are put in place according to the nature of the desired structure. While struggling to create a different future, evaluating existing institutions and people for their injustice and moral misery is a way of justifying the desired work. *The Green Night* is therefore a tool for us to understand the success or failure of the revolutionary movement by comparing it with the past. Reşat Nuri scrutinized the events in his novel with great insight and intelligence, which is partly elitist and popular, and subversive in part for the religious establishment. In conclusion, neither religion nor atheism is sufficient to achieve the desired state of affairs, either scientifically or morally. Therefore, it would not be right to advocate one over the other. If the artist puts forth his work against one of them, it will come out as a factor that segregates social life rather than uniting it. That is what emerges in Reşat Nuri's novel *The Green Night*. The subject will be tried to be revealed by document review and content analysis method.